

Kolbristen.

Af David Davidson

Den starka stegring af stenkolspriserna, som inträdde emot slutet af förra året och under detta år ytterligare skärpts, har, såsom naturligt är, i många olika riktningar gjort sig obehagligt gällande. Stenkol spelar ju en så ytterst viktig och på alla områden ingripande roll; det ingår ju numera såsom ett nödvändigt produktionsmedel i alla yrkesgrenar samt utgör i en stor del af världen det egentliga hushållsbränslet. En brist på denna vara med en ty åtföljande stark prisstegring måste därför i vidsträcktaste omfattning göra sina verkningar gällande. I England klagas sålunda allmänt öfver att skeppsfarten lider af de höga priserna, ity att den stegring i frakterna, som ägt rum, icke är tillräcklig för att betäcka de ökade kostnaderna för kol, och det förmenas, att detta förhållande redan inverkat deprimerande på byggandet af ångfartyg för handelsflottan; då driften af redan förefintliga ångfartyg börjar att visa sig mindre lönande, skulle redarne afskräckas från att beställa nya sådana, isynnerhet som prisen för dylika betydligt ökats i följd af den stora stegringen af priserna på råämnen och arbetslöner. Järnvägarnes

inkomster reduceras betydligt, och detta påstås redan fått sitt uttryck uti prisfall på aktier i engelska järnvägar. Och äfven inom så godt som alla industri-grenar inverkar stenkolsprisernas starka stegring deprimerande på det lysande uppsving, som de senaste åren bevitnat. Till och med inom järnindustrien, som dock för närvarande arbetar under konjunkturer så gynnsamma, att man måste gå tillbaka till 1870-talets första hälft för att finna något därmed jämförligt, har denna prisstegring på kol väckt stor oro. Den europeiska järnindustrien hotas nämligen af en konkurrens i stor skala på den egna, europeiska marknaden af Förenta staternas snabbt tillväxande järnproduktion, och det befaras, att denna, då den blifver en verklighet, skall leda till en sänkning af järnpriserna.

Angående orsakerna till den hastiga stegringen i stenkolspriserna äro meningarna något delade. Att priset på en vara stiger, beror ju på, att efterfrågan ökats eller utbudet minskats, resp. att båda dessa ändringar inträdt. Det kan ju nu med lätthet påvisas, såväl att produktionen af stenkol i någon mån hämmats, som i all synnerhet att efterfrågan betydligt tilltagit. Detta sätt att anfiva den inträdda prisstegringens orsaker har dock af en och annan icke ansetts fullt tillfredsställande. Man har resonerat som så, att nämnda förhållanden visserligen kunna vara förklaringsgrund till, att en prisstegring inträffat, men att de äro otillräckliga för att förklara, hvarför prisstegringen inträdt med den plötslighet, som ägt rum.

Att den starka prisstegringen inträdt helt plötsligt är ju riktigt, dock endast med en viss reservation. Det är icke så, att kolprisen bibehållit sig oförändrade

Här publiceras ett utdrag ur en artikel av professor DAVID DAVIDSON ur Ekonomisk Tidskrift år 1900. Ersätt gärna artikelns kol och torvfrågans lösning med dagens olja och kärnenergidebatt. Aktuella uppskattningar av jordens kolreserver ligger omkring 4 000 000 miljoner ton.

ända till den starka prisstegringen i höstas. Äfven i England hade redan under de närmast föregående åren kolpriserne höjt sig något öfver den relativt låga nivå, hvartill de 1895, 1896 och 1897 sjunkit. Den under sista kvartalet af förra året inträdda starka och snabba prisstegringen¹ var egentligen en fortsatt yttring af orsaker, som redan förut verkat.

Prisstegringen har, såsom sagdt, framkallats af rubbningen af förhållandet mellan efterfrågan och tillgång. Stegringen i efterfrågan beror i främsta rummet på uppsvinget inom näringslivet. Ett sådant medför alltid, att nya företag grundas och gamla utvidgas i större utsträckning än under normala förhållanden inom näringslivet. Under ett uppsving af den exceptionellt allmänna och starka art, som utmärkt de senaste åren, ske naturligtvis dylika nybildningar och utvidgningar i en ovanlig grad. Vidare användes de förefintliga företagens produktionsförmåga till det yttersta. Följden blifver naturligtvis, att behovet af stenkol högst betydligt ökas. Därtill kommer, att en uppsvingsperiod alltid leder till ökad konsumtion af bränsle för hushållsändamål hos den stora massan af befolkningen. Med ett ord fabriker, järnvägar, ångbåtsflottor och konsumtionen för hushållsändamål hafva ställt ofantligt stegrade kraf på stenkol.

Till dessa det fredliga arbetets ökade behof hafva sällat sig äfven andra. Den ökning av staternas krigsrustningar, som ägt rum under de senaste åren, har ju i och för tillverkning af krigsfartyg och vapen framkallat en ökning af stenkol; denna ingår bland de nyss omnämnda anledningarna, men torde dock särskildt böra framhållas. Därtill kommer emellertid att vissa stater på grund af de osäkra politiska förhållandena samlat större kolförråd än vanligt för att ha i beredskap i händelse af krig. I hvad utsträckning detta skett, är svårt att med någon exakthet angifva. Men att denna efterfrågan haft en icke obetydlig in-

¹ I början af oktober 1899 betingade "Northumbrian steam" ett pris af 10 1/2 sh. men i början af december 14 1/2 sh. "Best Cardiff" hade under samma tid stigit från 13 1/2 sh. till 20 à 21 sh. — ja i vissa fall betingat än högre priser. (Economist 9 dec. 1899.)

verkan, torde icke kunna bestridas. Kändt är, att engelska marinförvaltningen ökat sin efterfrågan efter stenkol i och för krigsflottan högst betydligt². Och detsamma lär ock ha skett i några andra stater³.

Hvad tillgången på stenkol beträffar, bör naturligtvis beaktas, att kolproduktionen endast relativt långsamt kan utvidgas. Detta gör, att vid en så stark stegring af efterfrågan som den nu inträdda, kolproduktionen har svårt att hålla jämna steg med efterfrågan. Redan på grund af detta förhållande måste omsider under en tid en missproportion mellan tillgång och efterfrågan uppstå. Men därtill kommer, att produktionen under de senaste åren på konstlade sätt hållits tillbaka. Strejker hafva afbrutit produktionen; så i England⁴ under år 1898 och på kontinenten under detta år. De lönestegringar, som kolarbetarne lyckats utverka åt sig, anses äfvenledes i viss mån hafva hämmat produktionens tillväxt genom att minska antalet arbetsdagar i veckan, resp. den dagliga arbetstiden. Hvad England beträffar, synes det hafva varit omöjligt att under n. v. goda konjunkturer skaffa full ersättning för de arbetskrafter, som kriget dragit från grufvorna. I Tyskland har produktionen varit underkastad en annan konstlad begränsning, i det den kartell (den Rehn-westphaliska), som behärskar större delen af denna produktion, först för ett par månader sedan medgifvit de till

² I hvad mån stenkolsbehofven för den stora transportflotta, som England användt för det sydafrikanska kriget, medfört en ökning af världens stenkolsbehof, utöfver hvad detta skulle utgjort, om kriget ej utbrutit, är svårt att afgöra. Mången bestrider, att dessa behof haft någon inverkan alls, enär berörda fartyg alltid skulle konsumerat kol, ehuru, om kriget ej utbrutit, detta skulle skett i fredlig fraktfart.

³ Ryska regeringen synes vilja dölja storleken af sin efterfrågan efter stenkol för krigsändamål genom att låta den, åtminstone delvis, gå under den skyddande förklädningen af efterfrågan för järnvägarnes och industriens behof.

⁴ Englands hela produktion af stenkol uppgick såväl 1897 som 1898 till 202 mill. ton. Men i Wales, där strejk utbröt under 1898, var produktionen 1897 29,42 mill. ton men 1898 blott 23,86 — således en minskning där af 5,56 mill. ton, under det att produktionen i öfriga trakter ökades med samma belopp under 1898.

densamma hörande grufvorna att fritt utvidga sin produktion. Förbises får ej heller, att järnvägarnes rörliga materiel icke varit tillräcklig för att bemästra den genom uppsvinget högst betydligt ökade trafiken, och att därigenom dröjsmål med transporten af stenkol uppstått.

Till hvilken höjd priset på en vara kan stegras, beror bland annat på den grad, hvori efterfrågan reagerar gent emot en höjning af priset. I ju mindre grad detta sker, desto högre blir den nivå till hvilken priset kan stiga, innan den genom prisstegringen framkallade minskningen af efterfrågan bidrager till att åstadkomma jämvikt mellan tillgång och efterfrågan. I detta afseende förefinnes, som känt är, stor olikhet mellan olika varor, och äfvenså kan i afseende å en och samma vara förhållandet vara olika under olika tider. Nödvändighetsvaror reagera sålunda i mindre grad än andra varor. Detta förklarar, hvarför priset på brödföda kan nå en höjd, som är otänkbar i afseende å mindre nödvändiga nyttigheter. Hellre än att afstå från tillfredsställandet af behovet af brödföda, inskränker befolkningen sina öfriga behof i syfte att trots prisstegringen antingen icke alls eller mindre grad behöfva minska sin konsumtion af brödföda.

Denna skillnad mellan nödvändiga konsumtionsföremål och andra varor har äfven sin betydelse i ett annat afseende. Just denna seghet, hvarmed befolkningen i det yttersta söker fasthålla vid sin vanliga konsumtion af nödvändighetsvaror, gör, att redan en relativt ringa brist på dylika kan framkalla en stark prisstegring. En hvar sträfvar att tillförsäkra sig sin vanliga ranson ur det minskade förrådet, men, då detta är omöjligt, måste priset stegras till den höjd, att efterfrågan minskas, så att den icke öfverstiger tillgången⁵.

En artikel uti Economist för år 1873, (The dearness of coal, sid. 187) som behandlar den prisstegring på stenkol, som tog sin början under år 1872, söker förklara denna prisstegrings natur med

att hänvisa till att kol är en nödvändighetsvara. Det heter sålunda i denna artikel: "Vid första påseende kan denna prisstegring synas ej blott stor, utan öfverdriven. Men icke så, ifall man närmare undersöker den. Kol är för många ändamål en absolut nödvändig vara, och det är en känd nationalekonomisk lag, att en verklig brist på en nödvändig vara — äfven om denna brist ej är stor, utan blott utgör en liten bråkdel af hela förrådet — stegrar priset på varan högst betydligt. En hvar behöfver varan, men det finnes ej tillräckligt af den för alla; täflan om den blir mycket ifrig, och priserna stiga synnerligen högt. På detta sätt har priset på spannmål ofta stigit med en hög procent, då bristen i skördeutfallet endast utgjort en ringa procent. Och som kol är en nödvändig vara, måste dess värde i detta som i andra fall följa denna ekonomiska lag. — I hvilken utsträckning kol är en nödvändig vara, ses bäst genom att undersöka de riktningar, hvori det användes. Den stora massan tänker därvid blott på kol, använt i hushållet, men detta utgör blott en ringa del af det hela, såsom framgår af följande synnerligen värdefulla tabell, som 1871 års kommitté lämnat:

Totalproduktion af kol	ton
1869	107,427,557
Export 1869	9,775,470
<hr/>	
Rest för inhemsk förbrukning . . .	97,652,087
Förbrukning i järnindustrien . . .	32,446,606
Förbrukning i annan metallindustri	859,231
Förbrukning i andra fabriker	25,327,213
Förbrukning i grufvor .	7,225,423
Förbrukning i gas- och vattenverk	7,811,980
Förbrukning för ångfartyg	3,277,562
Förbrukning för järnvägar	2,027,500
Förbrukning för hushållsändamål	18,481,527
Diverse	195,045
	<hr/>
	97,652,087

⁵ I våra dagar erbjudas få tillfällen att bevitna denna starka och snabba expansionsförmåga hos vissa varors priser. I äldre tider vore dessa tillfällen som bekant ej sällsynta.

Det framhålles därefter, att kol är lika nödvändigt för industriella inrättningar som föda är för människor.

Emot detta likställande af kol med föda såsom nödvändighetsvara kunna dock väsentliga anmärkningar göras. Kol, som användes såsom hushållsbränsle, är visserligen att betrakta såsom en nödvändighetsvara, ehuru af lägre grad än brödföda. Men detta gäller icke om allt det kol, som användes i produktionen, kommunikationer o. s. v. såsom produktionsmedel. Karakteren af denna del af koltillgången i förevarande afseende är beroende af karakteren af de nyttigheter, som medelst bl. a. denna del af kolförrådet produceras. D. v. s. denna del är ej nödvändighetsvara i andra fall eller i annan grad, än de tillverkningar, som medelst kolet produceras, äro nödvändighetsvaror. Då nu, såsom sagdt, kol utgör produktionsmedel för alla näringsgrenar, så användes det för produktion såväl af nödvändighetsvaror, af olika grad af nödvändighet, som af icke nödvändiga varor, och därför är det icke rätt att utgå ifrån, att kol är underkastad nyssangifna för nödvändighetsvaror gällande prislag⁶. Att närmare ingå på den mycket komplicerade frågan om, huru en prisstegring på stenkol i längden skulle inverka på efterfrågan efter stenkol, skulle dock föra mig för långt från föremålet för denna undersökning.

Likasom under 1870-talets starka prisstegring å stenkol har äfven den nu rådande framkallat en viss oro för Väst-europas framtida tillgång på denna vara. De frågor, som därvid tagits under öfvervägande äro: 1:o) Huru man skall kunna för framtiden undvika dylika hastiga prisstegringar. 2:o) Huru länge de resp. produktionsländernas stenkolförråd kunna räcka, och hvilka åtgärder, som af hänsyn härtill böra vidtagas.

Dessa frågor äro af intresse icke blott för de länder, som producera stenkol, utan äfven för dem, som är hänvisade till att af de förra köpa sitt stenkolsbehof.

Hvad den första frågan beträffar, hafva åtskilliga åtgärder varit på förslag.

⁶ Det är icke heller fullt riktigt att säga att spannmålspriserna *helt och hållet* behärskas af denna lag, enär spannmål ju till en, dock relativt ringa, del användes i och för icke nödvändiga behofs tillfredsställande.

Naturligt är, att desamma endast tagit hänsyn till de resp. produktionsländerna själfva, och det är egentligen i de tvenne förnämsta af dessa, England och Tyskland, där denna fråga behandlats. Med hänsyn till de länder, som måste köpa sitt stenkol af dessa, skulle de föreslagna åtgärderna medföra motsatsen af hvad som med desamma åsyftas hvad dessa produktionsländer beträffar, d. v. s. de skulle högst betydligt stegra de pris, hvilka de förra skulle få betala för sitt stenkol. Och på så sätt äro ju dessa förslag af intresse äfven för de länder, som äro hänvisade till import af stenkol. De förslag, som varit å bane, hafva dels inskränkt sig till att försvåra eller rent af förbjuda export af stenkol, dels varit mera vidtgående och gått ut på, att staten skulle öfvertaga alla kolgrufvorna.

Äfven frågan om de engelska kolgrufvefyndigheternas varaktighet har åter kommit på tal. Sedan Jevons bekanta arbete "The coal question" år 1865 utkom, har denna fråga upprepade gånger upptagits till ny behandling. Jevons beräknade, att Englands kolförråd intill ett djup af 4,000 fot var 80,000 mill. ton, och att detta förråd ej skulle räcka längre än till 1960. Han utgick därvid dels från produktionens storlek 1860, som var 80 mill. ton, dels från att produktionen, i öfverensstämmelse med förhållandena under en följd af år, skulle tillväxa med i medeltal 3 1/2 procent om året. I det utlåtande, som den 1866 för undersökning af Englands koltillgångar nedsatta kommittén år 1871 afgaf, beräknades dessa tillgångar till omkring 146,000 mill. ton. I det hela gillade kommittén Jevons uppfattning och beräknade, att koltillgången skulle vara uttömd efter omkring 110 år, d. v. s. något senare än Jevons antagit. Denna pessimistiska uppfattning delades dock ej af alla; redan innan Jevons arbete utkommit, hade en engelsk geolog E. Hull sökt lämna bevis för en mer förhoppningsfull uppfattning, i det han, trots den starka progressionen af stenkolsproduktionen vid denna tid, dock antog att det icke var sannolikt, att Englands produktion skulle stiga öfver 100 mill. ton.

Dessa olika uppfattningar hafva sedermera gång på gång funnit sina måls-

Tabell 1

år 1910 vid en folkmängd af 43,7 mill. skall utgöra	243,1	mill. ton
» 1920 » » » » 46,6 » » »	269,3	» »
» 1930 » » » » 49,7 » » »	295,08	» »
» 1940 » » » » 52,03 » » »	322,5	» »
» 1950 » » » » 54,5 » » »	349,88	» »

män. Så har nyligen en fransk författare, Lozé, upptagit frågan om tidpunkten för de engelska kollagrens uttömmande till ny behandling. L. antager, att det kolförråd, som är tillgängligt med nu gällande kostnader och af samma godhet, som det nu brutna, endast uppgår till 15,000 mill. ton, när nämnda förutsättningar ej kunna antagas gälla för brytning på större djup än 610 meter (= 2,000 fot). Han kommer till det resultat, att detta förråd skall vara uttömdt i midten af detta århundrade, och att därefter de exceptionellt gynnsamma villkor, hvarunder Englands sjöfart, industri och handel arbetat på grund af landets stenkolsfyndigheter skulle börja att försvinna. Han utgår ifrån, att Englands kolproduktion år 1900 vid en folkmängd af 40,6 mill. skall utgöra 211,3 mill. ton, och att den sedermera skall med folkmängdens ökning och näringslivets utveckling tillväxa så att den (enligt tabell 1 ovan) .

I "L'Economiste Française" har Leroy-Beaulieu i en artikel, ur hvilken jag hämtat ofvanstående uppgifter rörande innehållet i Lozé's arbete, underkastat dennes beräkningar en kritik. Hans anmärkningar mot Lozé äro hufvudsakligen följande. Lozé's antaganden rörande progressionen af folkmängdstillväxten i England är för hög; med samhällets demokratisering aftager denna progression. England befolkning skulle därför år 1950 sannolikt icke uppgå till mer än 47 à 48 mill. i stället för 54,5 mill., som Lozé antagit. På grund af denna mindre snabba tillväxt af befolkningen och andra förhållanden kommer tillväxten af kolproduktionen ej att försiggå så snabbt, som Lozé antagit. Leroy-Beaulieu förmenar, att det skall dröja flere decennier, innan den uppnår 250 mill. ton, och att den troligen aldrig kommer att öfverstiga 300 mill. ton. Slutligen antager Leroy-Beaulieu att uppskattningen af det af Lozé afsedda förrådet af kol är för låg; den bör vara

30,000 à 40,000 mill. ton i stället för 15,000 mill. ton. Med dessa korrekitioner skulle den af Lozé åsyftade tidpunkten vara 130 à 160 år aflägsen.

Beräkningar af denna art äro naturligtvis ytterligt osäkra. Ehuru deras resultat beror dels på uppskattningen af det förefintliga, användbara kolförrådet, dels på storleken af progressionen af stenkolsbehovets tillväxt, så är dock den senare faktorn den viktigaste. Äfven om man utgår från beräkningen i 1871 års engelska kommittébetänkande eller 146,000 mill. ton, hvaraf nu skulle återstå omkring 140,000 mill. ton, men antager att produktionen ständigt kommer att stiga med blott 1 procent årligen, skulle hela detta stora förråd vara uttömdt på något mer än 200 år. Med en årlig tillväxt af blott 1/2 procent skulle denna tidpunkt framskjutas med icke fullt 90 år. Men med sistnämnda tillväxtprocent skulle produktionen om 100 år blott utgöra 362 mill. ton, hvilket knappast är sannolikt. Hade produktionen sedan 1860, då den som sagdt var 80 mill. ton, tillväxt med denna ringa snabbhet, skulle den nu blott utgjort 98 mill. ton i stället för 220 mill. ton.

Äfven Leroy-Beaulieu medgifver, att det blott är fråga om, huruvida den befarade förändringen af Englands resp. Västeuropas industriella och kommersiella ställning skall inträffa ett århundrade förr eller tidigare, och sålunda den industriella och kommersiella tyngdpunkten i världen förflyttas till Förenta staterna och Asien med dessas oerhört rika förråd af stenkol.

Naturligt är, att dessa framtidsutsikter för den engelska industrien och handeln framkallat förslag för att åtminstone så långt som möjligt framskjuta den befarade katastrofen. De medel, som därvidlag ifrågasatts, äro, utom de redan förut omnämnda exportförbudet och exporttullarna, att söka förhindra slöseri med stenkol såväl vid stenkolets brytning som vid dess förbrukning. Så-

som medel härför har det bl. a föreslagits att belägga stenkol med en skatt för att på detta sätt fördyra detsamma. Därigenom skulle, menar man, vid brytningen af stenkolen i bättre grad tillvaratagas och kolkonsumenterna tvingas till större ekonomi i förbrukningen. Men med rätta framhåller Economist⁷ gent emot alla dylika förslag, att de åstadkomma just det resultat, som gör den befarade verkliga stenkolsbristen så fruktad. Fördyras stenkolen genom en skatt, lider Englands förmåga att konkurrera med andra länders industri och handel. Och om man på något sätt skulle kunna, äfven utan att väsentligt fördyra stenkolen, minska förbrukningen däraf, så innebär detta, att utvecklingen af Englands industri och handel blifver väsentligen långsammare. Det finnes därför enligt Economist intet sätt att undvika katastrofen, och artikeln i fråga avslutas med följande pessimistiska förutsägelse: "Af de 136 mill. ton kol, som nu årligen brytas i världen, producerar Storbritannien 80 mill. och Förenta staterna endast 20 mill. Men detta beror blott på, att vi startat först, att vår befolkning är mycket tätare, och att vårt järn och kol ha ett lämpligt inbördes läge och en för dess transport lämplig placering. Så snart Amerika fått en tät befolkning, måste vår supremati såväl i järn som i kol — och allt som därmed följer — öfverflyttas på Amerika; ty Förenta staterna äro i dessa afseenden ojämförligt rikare än till och med Storbritannien".

Det finnes äfven ett annat skäl, som talar emot dylika åtgöranden, som kunna försvåra näringarnas nutida produktionsvillkor. Det kan hända, att de komma att visa sig hafva varit öfverflödiga och alltså enbart skadliga. Framtidens drifkraft är ju med all säkerhet icke ångan, utan elektriciteten, och för denna krafts produktion finnas andra kraftkällor, hvilka Väst Europa ingalunda lider brist på. Väst Europas industriella framtid är alltså ej ovillkorligen beroende af dess stenkolsfyndigheters varaktighet, ehuru deras uttömmande kan leda till åtskilliga förskjutningar med hänsyn till industriens placering. Och hvad därvid England beträffar, äger detta land i ebb

och flod en kraftkälla, hvilken ingenjörskonsten nog en gång skall lära sig att göra brukbar i det industriella arbetets tjänst.

För de länder, hvilka, som vårt, äro hänvisade till att importera en allt större och större mängd stenkol såväl för produktiva syften som till hushållsbränsle, är den nuvarande situationen på kolmarknaden och i all synnerhet de här omnämnda projekt, densamma framkallat, ägnade att mana till eftertanke. Det är visserligen, såsom sagdt, icke stor utsikt för att vare sig England eller ens Tyskland under normala förhållanden skola söka försvåra eller förbjuda exporten af stenkol. Hvad England beträffar skulle genom en dylik åtgärd ej blott dess stenkolsindustri, utan ock dess sjöfart komma att lida. Men den stora skada, som dylika åtgärder skulle vålla vårt land, gör, att äfven en mycket ringa utsikt för att de skulle kunna vidtagas bör vara oss en maning att söka, såvidt möjligt är, göra oss oberoende af utlandet med hänsyn till vårt bränslebehof. Därtill kommer, att det icke är så ringa utsikt, att till och med England under exceptionella förhållanden skulle kunna utfärda ett förbud mot att exportera stenkol, nämligen om England råkar i ett större sjökrig. Vi böra därför söka att utan onödigt dröjsmål taga i bruk de kraft- och bränslekällor, som stå oss till buds och äro ekonomiskt användbara. Och då det gäller en fråga af så enorm vikt, är stats medverkan för målets vinnande fullt på sin plats. Det vore att beklaga, ifall t. ex. torfkolsfrågans behandling vid detta års riksdag finge betraktas såsom ett symtom af, att statsmakterna ämnade intaga en mer passiv ställning med afseende å denna frågas lösning.

⁷ 1866 sid. 4 o. ff.